

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

TOŻSAMOŚĆ PRZEZ MATERIAŁ – rodzime materiały jako tworzywo współczesnej architektury zamieszkiwania, na przykładach z wybranych europejskich obszarów górskich

autor: mgr inż. arch. Paulina Lis-Meldner

promotor: prof. dr hab. arch. Konrad Kucza-Kuczyński

Praca porusza problematykę relacji materiał – tożsamość na przykładzie architektury *zamieszkiwania* wybranych europejskich obszarów górskich. Zaproponowane ujęcie zagadnienia tożsamości architektury od strony tworzywa i sposobu jego zastosowania ma na celu przedstawienie spojrzenia alternatywnego wobec dominującego podejścia w ocenie cech tożsamościowych skupionego na aspektach formalnych, zwrócenie uwagi na znaczenie utrzymania ciągłości kultury budowania (*Baukultur*). Takie ujęcie ułatwia też zestawienie razem przykładów osadzonych w różnych kontekstach: polskiego łuku Karpat i wybranych obszarów alpejskich.

Regiony górskie, szczególnie te turystyczne, są współcześnie zagrożone procesem pewnego procesu *rozspójnienia* w sposobie stosowania rodzimych materiałów budowlanych wynikającego z dominacji formy plastycznej nad logiką strukturalną budynku. Wskazuje to na silną tendencję do utrzymywania malowniczej obrazowości współczesnej architektury obszarów górskich, nawet kosztem utraty jej autentyczności, integralności i spójności. Obserwacje te, poparte autorskim badaniem *doświadczeń użytkownika*, skłoniły autorkę pracy do postawienia pytań o to: w jaki sposób *rodzime materiały* są współcześnie stosowane w architekturze zamieszkiwania obszarów górskich? Jak się zmieniły? Co współcześnie oznacza pojęcie *rodzimy budulec*? Czy sposób ich użycia rzeczywiście wciąż wspiera i buduje lokalną tożsamość? Jakie warunki muszą zostać spełnione, aby *rodzime materiały* pełniły rolę nośnika tożsamości we współczesnej architekturze *zamieszkiwania* obszarów górskich? Tezę sformułowaną w niniejszej rozprawie jest stwierdzenie, że: Integralność w zastosowaniu rodzimych materiałów, rozumianych jako narzędzie spójnej i adekwatnej narracji znaczeniowej, stanowi wartość i buduje tożsamość współczesnej architektury zamieszkiwania europejskich obszarów górskich.

Chęć udzielenia odpowiedzi na tak postawione pytania badawcze skierowało autorkę do bliższego przyjrzenia się współczesnej architekturze dwóch uznawanych za wzorcowe obszarów alpejskich: Vorarlbergu w Austrii oraz Gryzonii w Szwajcarii, które w ciągu ostatnich dekad zasłynęły na świecie z uwagi na wysoką jakość współczesnych realizacji; a następnie do zestawienia jej z architekturą współczesną w polskich górach. Ze względu na poruszoną problematykę i sposób jej ujęcia w przyjętej metodzie badawczej bardzo istotne były wizyty w terenie, które objęły liczne podróże studyjne. Wszystkie obiekty wybrane do studium przypadków zostały *odwiedzone* przez autorkę niniejszej pracy. Wynikało to z oparcia się m.in. na *metodzie fenomenologicznej*, która została uzupełniona *ujęciem narracyjnym*. Metoda narracyjna analizy architektury współczesnej została wybrana z uwagi na to, że łączy nie tylko aspekty funkcjonalne i estetyczne, ale też doświadczenie zmysłowe, emocje, znaczenie, pamięć i historię, aprioryczne aspekty poznania. Ujęcie to umożliwiło przeanalizowanie *potencjału narracyjnego* materiałów uznawanych za *rodzime*.

Omówienie relacji materiał – tożsamość – *zamieszkiwanie* posłużyło jako baza i narzędzie badawcze dla dalszej analizy oraz przyjęcie odpowiedniej perspektywy badawczej inspirowanej zaproponowanym przez Franka Lloyda Wrighta *spojrzeniem w głąb*.

W celu potwierdzenia tezy w pierwszej kolejności odwołano się do *źródeł*. Analiza cech tożsamościowych archetypowej architektury *zamieszkiwania* na przykładach z wybranych obszarów potwierdziła przyjęte założenie, że pomimo znaczącej różnicy kontekstów dawne budownictwo tych regionów posiadało pewien wspólny mianownik, wynikający z podobnych uwarunkowań oraz obecności kultury pasterskiej. Umożliwiło to przeprowadzenie syntezy z określeniem zespołu cech tworzących istotę dawnej *archetypowej* architektury obszarów górskich ze zwróceniem uwagi na rolę tworzywa jako nośnika jej tożsamości. Zarówno w obszarze karpackim jak i alpejskim dawne budownictwo w górach było proste, autentyczne i ekonomicznie zoptymalizowane, a jego forma plastyczna wynikała wprost z przyjętej konstrukcji oraz podporządkowania celom użytkowym, podkreślając jedność i integralność całości. W dalszej kolejności przeanalizowano proces przemian, przekształcania tych archetypowych, źródłowych form w stereotypowe obrazy i idee. Podobny proces dotyczył obszaru alpejskiego jak i *polskich ziem górskich*. Pod wpływem iluzjonistycznego obrazu górskiej idylli uformowano malownicze formy wynalezionej tradycji: *szwajcarskiego chalet*, *domu tyrolskiego* czy *stylu zakopiańskiego*, które uległy z czasem petryfikacji, przejawiając się we współczesnej pseudo stylowej, kiczowej i kampowej, zabudowie górskich kurortów, która w dużej mierze wpisuje się w estetykę hiperrzeczywistości.

Następnie przeprowadzono analizę relacji materiał – tożsamość we współczesnej architekturze zamieszkiwania na przykładach z wybranych obszarów górskich. Przeanalizowano współczesne znaczenie pojęcia *materiałów rodzimych* z uwzględnieniem zjawiska *transformacji materiałowej*. Zaproponowano zarys typologii dotyczącej sposobu zastosowania rodzimych materiałów oraz tendencji dotyczących ewolucji idei *górskiego domu*. W badaniu dotyczącym analizy współczesności posłużono się elementami metody *triangulacji badawczej* mającej na celu przyjrzenie się zagadnieniu z kilku różnych perspektyw przy użyciu różnych metod badawczych.

Pierwsze wstępne badanie dotyczyło roli materiałów w postrzeganiu i doświadczaniu architektury zamieszkiwania rejonów górskich oraz wyobrażeń związanych z *domem w górach* na podstawie analizy bezpośrednich relacji użytkowników – fenomenografii zebranych w formie wywiadów pogłębionych. Badanie to stanowiło weryfikację rozważań teoretycznych oraz zagadnień związanych ze stereotypowymi wyobrażeniami i ideą *domu górskiego*

Drugie badanie objęło analizę porównawczą wybranych przykładów współczesnej architektury zamieszkiwania. Analiza zbioru około 80 wybranych przykładów realizacji posłużyła do zarysowania pewnych typologii dotyczących sposobu zastosowania *rodzimych materiałów* i technologii, zjawiska *transformacji materiałowej* oraz tendencji dotyczących ewolucji idei *górskiego domu*.

Trzecie badanie polegało na szczegółowej analizie wybranych 12 realizacji w formie studium przypadku. Przykłady zostały pogrupowane według klucza dotyczącego głównych *motywów* narracji. Przeanalizowano przykłady nowoczesnych domów w polskich Karpatach i wybranych regionach alpejskich: Vorarlbergu i Gryzoni, aby sprawdzić, jak nowoczesna architektura wykracza poza stereotypy i sięga do *źródeł*. W analizie zastosowano metodę narracji znaczeniowej, zwracając uwagę na potencjał narracyjny tworzywa jako nośnika tożsamości architektury. Zweryfikowano cechy analizowanych przykładów współczesnej architektury na podstawie określonego wcześniej zespołu cech tworzących istotę *archetypowej* architektury obszarów górskich. Badania te potwierdziły rolę rodzimego materiału, stosowanego jako narzędzie spójnej i adekwatnej narracji znaczeniowej, we wspieraniu tożsamości współczesnej architektury *zamieszkiwania* na terenach górskich.

Słowa kluczowe: architektura obszarów górskich, *zamieszkiwanie*, rodzimy materiał, tożsamość, *Baukultur*, integralność, *dom górski*, archetyp, tradycja wynaleziona, nowa prostota, nowa sensualność, nowoczesna architektura alpejska

10.09.2024.

Pauline Lis-O.